Välkommen till Norra Mora Vildmark

Reservatet är 14 928 hektar stort. Det skyddas för att bevara en miljö med unika arter och en storslagen natur. Naturreservatet bildades 2008 genom medverkan av gemensamhetsskogarna Östnor, Rymdalen, Färnäs, Nusnäs och Garsås, som är markägare i reservatet. Mindre delar ägs av staten. Reservatet förvaltas av Länsstyrelsen.

Inom naturreservatet får du inte:

- framföra motordrivet fordon i terrängen med undantag för snöskoter på markerade leder då marken är väl snötäckt. Undantagna är boende i Kräckelbäcken och Ulvsjön som får färdas till och från befintlig skoterled.
- skada växande eller döda träd, med undantag av insamlande av grenar på marken för att göra upp eld.

(Vissa undantag gäller för bland annat jakt och färd till byggnad. Läs mer i reservatsbeslutet som finns på vår webbplats, www.lansstyrelsen.se/dalarna/naturreservat)

Så hittar Du till naturreservatet:

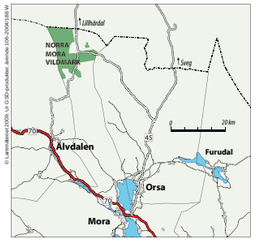

Kör antingen via Älvdalen eller via Orsa. Parkeringsplatser och informationsskyltar finns bland annat vid Skuråsens, Vackerbodarna och Brändfljoten – se kartan på baksidan.

Producerad av Länsstyrelsen Dalarna; Tel 023-810 00, www.lansstyrelsen.se/dalarna, **Text:** Bengt Oldhammer, **Foto:** Peter Turander/Azote-*omslagsbild, Knausås, Munkhäden, lunglav*; Pär Johansson/Naturton-*varglav, snötyngda granar, björnide, dalripa, kungsörn*; Jenny Sander-*Anjosvarden, dofticka*; Bengt Oldhammer-*tuvull*; Leif Östergren-*björn*; Maria Jons-*torrtall*; Ingegerd Kaptens-*Korskällan*; Älvdalens hembygdsförening-*myrslåtter*. **Layout:** Leif Olofsson Helldal

LÄNSSTYRELSEN DALARNAS LÄN

www.lansstyrelsen.se/dalarna

NATURRESERVAT I DALARNAS LÄN

Norra Mora Vildmark

Tuvull

”En vrå bortom all ära och redlighet”

Den 12 juni 1686 skrev Sveriges konung Carl den XI i sin dagbok att han reste genom ”tolfmilaskogen hvilken skiljer Herdalen och Stora Dalarna”. Han rastade i Ulvsjön, en ödslig trakt där det drygt 40 år före kungens besök gick en gräns mellan Norge och Sverige.

Carl den XI mötte några Morakarlar och klagade över den dåliga vägen, men fick ett rappt svar som han icke ogillade, nämligen att vägen var största befästningen för fiendens anfall. Än i dag lever minnet av honom i form av den så kallade Kungsvägen.

Tolvmilaskogar är det inte längre någon som skriver om, däremot sjumilaskogar. Tyvärr finns dessa mest i sagornas värld. Sverige har bara fyra enmilaskogar kvar: Muddus, Sjaunja, Pärlälven och ett skjutfält i samma landsände. På de platserna kan man vara omgiven av en mil obruten skog åt alla håll.

I övriga Sverige är skogslandskapet sönderstyckat av skogsbilvägar, hyggen, ungskogar, produktionsskog och bebyggelse. Ett undantag är norra Mora kommun, en trakt som i dag är unik för åtminstone södra och mellersta Skandinavien.

Karl-Erik Forsslund (1921) skrev i verket Med Dalälven från källorna till havet, att det var ”en vrå bortom all ära och redlighet”. Byborna i Garsås tyckte att deras utskog låg så långt bort att den ibland gick under namnet Danmark.

***Myrslåtter** bedrevs ända in på 1950-talet.*

Gränsbygd och skogsliv

Ett populärt utflyktsmål som finns belagt i skrift redan 1403 är Korskälla, Krosskeldo. Det sägs ha varit en rastplats för pilgrimer under sin färd mot S:t Olofs helgedom i Nidaros (Trondheim), alternativt en markering för riksgränsen.

Betydligt mer mytomspunnen är den gamla marknadsplatsen Jamtmot som kanske har anor från 1400-talet? Åtminstone var det en mötesplats för handel under kallaste vinterperioden en bit in på 1700-talet. Lars Levander skriver att där träffades ”jämtar med smör och talg, norskar med sill och skarpfisk, morakarlar med klockor, älvdalingar med smide och venjanskarlar med glas från Johnnesholms bruk”.

Platsens exakta läge gäckar och muntliga berättelser har under generationers gång blandats med fantasin. Kanske låg vintermarknaden i trakten av Oremyren i reservatets östra del?

Vid Rövarbergsgrottan, strax norr därom, bodde rövare som lurade på hästforna. Historierna om rövare som fångats, steglats och halshuggits är många. I Härjedalen berättas om hur första bössan kom till bygden och hur man med den tog sista rövaren av daga vid Jamtmot.

Därmed också sagt att ödebygden inte alltid varit öde. Tvärtom. Severin Solders skriver: ”Våra vidsträckta marker har sen urgammal tid varit trafikerade. Med myrmalm och blästor arbetade allvarsamma män från våren och framemot jul. Sommar och höst syntes och hördes skaror av slåtter- och fäbodfolk. Vildmarken fylldes av ljud från kulande och blåsande kullor. Om vintern kom där långa rader av hästar och slädar med vilka man forslade hem järnfällor, laggvirke och olika slags kreatursfoder”.

De stora myrarna gav alltså järn till liar tillverkade vid Långö bruk, hö till djurens vinterfoder och dessutom bete för djuren vid långfäbodarna. I Norra Mora Vildmark är många blästor (gropar för järnframställning) kända och myrslåtter förekom ända in på 1950-talet.

Till detta ska läggas att området var gränstrakter till finnbygden i öster där svedjning förekom, något som även fäbodkullorna ofta tillämpade för att förbättra betet. Vid Dödåsen sägs att getkullorna inte lyckades få eld på den magra marken, därav namnet. Busk Sigrid på Särnaheden beklagade sig en gång om detta arbete och sa att ”Alle vill bete, men ingin vill bränne”.

Den stora förändringen av naturahushållningen inträffade på 1800-talet när flottning och skogsbruk drog skaror med folk till markerna. Det var liv och rörelse. Som en följd av detta finns i dag bara några få helt ohuggna partier kvar i området, främst i det vackra landskapet mellan Brynnbärsmoren och Prästslåttåsen. Här ligger Moras största urskog.

***Norra Mora Vildmark** från Anjosvarden.*

Myrland och skog

Det väldiga myrlandet har i kombination med höjdläget och hög nederbörd resulterat i en humiditet som hör till de högsta i landet. Besökaren märker det ofta genom trolska dimmor som sveper in och gör orienteringen till en mardröm. Fukten gynnar bland annat hänglavar på träden, däribland ringlav, violettgrå tagellav och grenlav.

***Dimman bäddar in** landskapet vid Korskällan.*

Själva myrarna genomgår flera förvandlingsnummer. Under hösten färgar tuvsäven myrarna magiskt gula. Tidigt lägger sig snön meterdjup över ett öde och tomt landskap. Knappt hörs där ett liv.

När försommaren nalkas och tuvullens hav av bomull vajar i vinden lever myrarna upp likt tundran i norr – överallt fåglar. Ängspiplärka, gulärla, gråsiska, ljungpipare, grönbena, gluttsnäppa och småspov varnar eller sjunger där vandraren går fram.

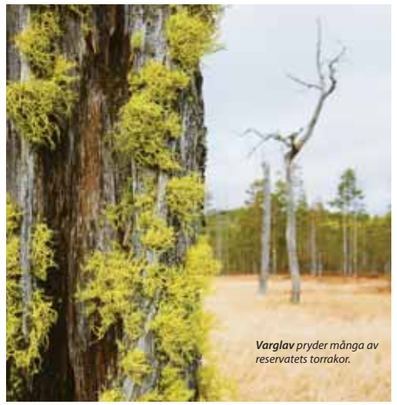

***Varglav** pryder många av reservatets torrakor.*

Om träden kunde tala ...

Eftersom kalhuggning av dagens modell inte kom på modet förrän i mitten av förra seklet lämnades många träd kvar. Skogen är därför påtagligt olikåldrig och gör med råge skäl för benämningen naturskog.

Tallar och granar med 200 till 300 års ålder är mer regel än undantag. På flera platser finns tallar mellan 400 och 500 år, ibland mer. Orsakerna till de höga åldrarna är den magra berggrunden med granit och porfyr, det kärva läget och de återkommande bränderna som kådimpregnerar tallarna.

Torrtall

Vid Skuråstelets gamla brandfält finns fortfarande levande träd med spår efter bränder från 1600-talet. Landledaråsen och Rövarberget hyser tusentals tallar med så kallade brandljud, vissa med spår efter fem olika bränder under tre århundraden.

Rikedomen på torrträd av både tall och gran är mycket stor i nästan hela området och varglaven är vanlig på många håll. Däremot är det ofta brist på nedfallna gamla träd på marken, särskilt av tall. I lite mer produktiva partier, främst längs bäckar och granskvackor, har antalet döda och multnande träd glädjande nog ökat sista tio åren.

Den sällsynta dofttickan påträffas på sälg som uppkommit efter brand. Anisdoften kan kännas på 20 meters håll och svampen användes förr på vissa håll i linneskåpen. Linné skriver i sin Lapplandsresa att den ”fordom bruktes av ungkarlar till att framkalla kärlek hos pigorna och förvärva deras ynnest”.

I dag är dofttickan fridlyst och en av 100-talet sällsynta växter och djur som påträffats vid översiktliga inventeringar i denna vildmarkstrakt, varav drygt 30 i Norra Mora Vildmark. Många fler är att vänta.

Dalripa

Kungsörn

Med lite tur spelar myrsnäppan under sena junikvällar och vid Oremyren finns brushane.

I intilliggande glesa gammelskogar trivs tretåig hackspett, tallbit och lavskrika. Vissa år häckar sidensvans och det är en exotisk upplevelse att se hur den med stor skicklighet fångar trollsländor i en myrkant.

Bland sorkjägarna kan nämnas varfågel, hökuggla, pärluggla, slaguggla, tornfalk och fjällvråk. Kungsörnen ses året runt och trakten hyser flera revir. I slutet av februari och mars spelflyger de och tumlar runt i vådliga luftfärder.

Hönsfåglarna tjäder, dalripa och orre är karaktärsfåglar. Tjäderlekarna är många och på förvintern kan under goda år ansamlingar av ett tjog tuppar ses. Ofta sitter de i gammeltallar och äter barr.

Fjäll eller va(r)d? men hur länge ...

I nordvästra delen av Norra Mora Vildmark ligger kommunens högsta berg, Knausås med sina 787 meter över havet. Munkhäden är tre meter lägre men ändå 20 meter högre än det välkända Anjosvarden.
En vard är ett gränsfall mellan fjäll och skog. Man kan faktiskt tala om en arkipelag av lågfjällskalotter (mer än 30 stycken) strax över skogsgränsen i nordvästra Dalarna. De är uppkomna under de senaste tusen åren genom främst brand och kärvt klimat.
Med nuvarande klimatuppvärmning kommer dessa hedar och lågfjäll åter att slutas i den väldiga tajgans famn. På bilden utsikten från Munkhäden.

Lunglav

Dofticka

Här trivs björnen

Detta är gamla klassiska tassemarker för björn. Besökaren ser ofta spillning eller spår i form av utrivna myrstackar och klösmärken på vissa tallar och ibland även gran. Ej sällan kliar den sig mot träden och i den utsipprade kådan kan tussar av björnhår hittas. Idena förläggs till de stora myrstackar som utmärker gles gammelskog.

Även lo, järv och varg finns regelbundet strövande i området och närbelägna trakter. Uttern patrullerar längs vattendragen och har ökat påtagligt under senare år. Det kanske vanligaste rovdjuret är den lilla vesslan. På vintern ses ofta spår på snön även om den mest håller till under snötäcket. Att skilja hoppspåren mellan en hermelin och en vessla är ibland svårt, eftersom honan av hermelin är mycket mindre än hanen. Bland bytena märks skogssork, skogslämmel, gråsiding och fjällämmel som ibland påträffas i området.

Brunbjörn

Björnide